

dicta propositio ex principio vero male deduceretur, aut ex principio falso recte inferretur, vitiosa esset demonstratio, ut patet. Propositiones per se notæ, ut *cogito*, *existo*, etc., demonstrari nequeunt, quia clariora ponit non possunt principia ex quibus vi ratiocinii inferantur.

Quælibet scientia particularis est totum logicum et quasi sistema, dependens a principio ex quo proceditur, illud neque extensio, neque firmitate excedens, et ab illo specificatum.

Demonstratio dividitur 1º in directam et indirectam : est *directa*, quando per propositiones bene concatenatas connexio alicujus propositionis cum principio certo clare ostenditur; v. g., *Quod non habet partes non est divisibile : atqui mens humana non habet partes ; ergo*, etc. Demonstratio est *indirecta*, quando veritas alicujus propositionis concluditur ex contradictione, absurditate aut impossibilitate quæ aliunde sequeretur; v. g., *Admittenda est causa æternæ ; quia alioquin dicendum foret aut nihil existere, quod est absurdum ; aut entia nunc existentia esse effectus sine causa, quod sibi contradicit*, etc.

Dividitur 2º in demonstrationem a priori, in demonstrationem a posteriori, et in demonstrationem a simultaneo.

Demonstratio *a priori* illa est qua descenditur a causa ad effectum, et valere non potest, nisi effectus eum causa certe sit conjunctus; sic mechanici machinas vento, aqua, vapore movendas construere volentes, demonstrant a priori qualiter faciendæ sint ad talem producendum effectum, aut semel factæ, qualem producturæ sint effectum.

Demonstratio *a posteriori* ea est quæ causa ex effectu demonstratur; sic ex creaturis demonstratur creator, ex architectura architectus; ex reliquiis antiquissimarum urbium in America nuper repertis, societatem artibus instructam has plagas ante populos recentes occupasse, etc.

Demonstratio *a simultaneo* est illa quæ fit per attributa rei constitutiva : tales sunt operationes quibus manifeste

ostenditur summam extremorum, in proportione arithmeticæ, summae mediorum æquivalere; productionem extremorum, in proportione geometrica, productionem mediorum esse similem; tres angulos cuiuslibet trianguli rectilinii duobus angulis rectis æquales esse. Sic generatim demonstrationes mathematicæ.

Hæc autem, ut patet, accedunt ad supra dicta de diversis methodi speciebus. Si enim demonstratio sit longa, unam ex his sequitur methodum, cuius sumit nomen.

Dividitur 3º in absolutam et relativam : demonstratio absoluta ea est quæ fit sine respectu ad personam, quales sunt demonstrationes supra citatæ. Demonstratio vero relativa est illa qua adversarius ex confessis vel negatis premitur; puta si quis negans alterius vitæ existentiam, contendat bonum nihilominus esse faciendum et malum vitandum, ex negato facile deducitur ad absurdum, vel ex affirmato, ad veritatem quam negat. Hoc argumentandi genus dicitur *ad hominem*.

Ut ad quamlibet demonstrationem recte procedatur, sedulo perpendenda sunt media quibus utendum est, videlicet principia aut facta quæ admittuntur ut argumenti fundamentum, et caveatur ne aliquid falsum, dubium aut æquivocum pro certo ponatur, vel inducitur aut deductio obscura pro manifesta accipiatur.

Ex his notionibus sequitur demonstrationem fieri non posse nisi adhibeantur judicia, ratiocinia, variaeque mentis operationes, de quibus jam egimus. Unde infertur demonstrationem non esse accuratam nisi in quantum servantur regulæ a nobis assignatae.

DISSERTATIO QUINTA.

DE CERTITUDINE.

Usque nunc de arte quærendi et manifestandi veritatem egimus : idecirco præcipuas functiones mentis perlustravimus, scilicet, ideam, judicium, ratiocinium,

et methodum. At tradendis logicæ præceptis frnstra studisemus, si nulla existeret veritas quæ certo cognosci posset.

Veritas definitur a S. Aug., *Soliloq.*, l. 2, c. 5: *Id quod est*; et Bossuet (*Connaiss. de Dieu*, etc., ch. 1, n. 16), ait: *Le vrai est ce qui est; le faux, ce qui n'est pas.*

Veritas, juxta S. Th. 1^a parte, q. 16, art. 1, est principaliter in intellectu, et secundario in rebus quatenus comparantur ad intellectum ut ad principium cognitionis.

Intellectus ergo est subjectum veritatis, et res cognoscibiles sunt ejus objectum.

Inter res cognoscibiles, aliæ sunt pure intellectuales, ut rerum essentiæ, et in solo intellectu divino aeternaliter ac invariabiliter existunt. Aliæ vero physicam habent existentiam contingentem, quæ necessario conformis esse debet similitudini in mente divina existenti; ratio earum existentiæ a voluntate Dei petenda est.

Quando intellectus humanus formatur, veritates aeternas ac immutables invenit aut recipit, eas cognoscere incipit, sed eas non facit; aliæ etiam in ipso sunt perceptiones, ut dicemus et jam notavimus; sicut novus oculus lumen existens videt eoque fruitur, illud vero non creat.

Hinc 1° veritas objectiva, quoad rerum essentiam et possibilitatem, est aeterna et invariabilis; 2° veritas objectiva, quoad rerum existentiam, est accidentalis et mutabilis, ut patet; 3° veritas subjectiva ex parte Dei est una, aeterna, infinita, et absque ulla vicissitudinis obumbratione; 4° veritas subjectiva respectu nostri est valde limitata et multo variabilis, eo sensu, quod cessare, in sua extensione minui, vel, multiplicatis motivis, magis ac magis crescere et obfirmari possit.

Objectum autem philosophiae sunt *omnia entia* existentia et possibilia, eorumque proprietates et relationes.

Certitudo est firma mentis adhaesio veritati cognitæ sine errandi periculo. Haec adhaesio debet esse prudens et sufficienti motivo innixa: adhaesio enim nulla aut infirma ratione fundata, etsi veritas objectiva existeret, nomen certitudinis non obtineret.

Motivum autem potest esse extrinsecum, et tunc certitudo, licet vera, est indirecta. Hujusmodi motivum aliquando dicitur motivum *credibilitatis*.

Impossibilitas dubitandi, quam importat certitudo, debet esse rationabilis, et non tantum ex organis, ut in insanis, vel ex instinctu, ut in infantibus.

Certitudo considerari potest in Deo et in homine. In Deo est sub omni respectu absoluta et invariabilis: Deus enim cuncta cognoscibilia uno intuitu aeterno et infallibili videt, sine medio: unde dici non potest philosophus. Talis cognitio in nulla intelligentia creata existere potest, ut evidens est.

Veritas igitur non communicatur homini, nisi modo imperfecto, juxta mensuram valde limitatam, majorem vel minorem, habita ratione uniuscujusque ingenii, studii, auxiliariorum externorum, sive divinorum, sive humanaorum.

Notandum est certitudinem humanam sub triplici respectu spectari posse, videlicet, ratione objecti, ratione subjecti et ratione motivi.

Objectum certitudinis humanæ sunt res existentes et possibles, earumque proprietates et relationes, prout eas modo exposuimus: nulla igitur est difficultas sub hoc respectu. Objectum istud *proximum* dici potest, quando veritas iis insignita characteribus est, ut tuto a mente apprehendi et discerni possit.

Advertendum est res contingentes, immutabiles esse quoad essentiam et possibilitatem, variabiles vero quoad existentiam. Attamen factum existentiæ, independenter a cognitione nostra, est vel non est, et neutiquam, juxta nostrum concipiendi modum, variatur.

Præcipue agitur de certitudine humana ratione subjecti et ratione motivi. 1° *Ratione subjecti* est firma mentis adhaesio veritati cognitæ: evidens est illam variari juxta numerum et extensionem veritatum quæ cognoscuntur. Hinc certitudo, sub hoc respectu, non est eadem in omnibus individuis, ut patet, nec in eodem homine cunctis vitae ejus instantibus: experientia enim constat

eumdem hominem novas quotidie agnoscere veritates, alias obliuisci, aliis minus firmiter adhaerere, de aliis quibus adhaeserat vere dubitare. Quatenus autem omne dubium necessario excludit, eadem est in omnibus.

2º Ratione motivi, certitudo humana est etiam major vel minor, quia motiva non eodem modo omnes afficiunt, nec eumdem hominem in diversis circumstantiis: sed ubi sufficiens non adesset motivum ut adhaesio esset rationabilis et firma, jam cessaret certitudo.

Unde quamvis eadem sit, quatenus, uti modo dictum est, excludit omne dubium, variari potest aliquo sensu et major fieri quoad intensitatem, si ita loqui liceat.

Nunc dicendum est 1º de certitudinis divisione, 2º de illius existentia, et 3º de variis ejus motivis.

CAPUT PRIMUM.

DE CERTITUDINIS DIVISIONE.

1º Ratione objecti, triplex vulgo distinguitur certitudo, nempe, metaphysica, physica et moralis.

Certitudo *metaphysica* ea est quæ fundatur in ipsis rerum essentiis, vel cuius contrarium est omnino impossibile, etiam per miraculum; v. g., *Bis duo dant quatuor; Omnes radii circuli sunt æquales.*

Certitudo *physica* ea est quæ fundatur in consuetis nature physice legibus, et cuius objectum aliter esse non potest sine miraculo: sic certum est solem eras orientum esse, lapidem in aere demissum esse casurum; vera esse facta quæ videmus vel audimus, seu quorum testes oculati sumus, etc.

Certitudo *moralis* ea est quæ moribus hominum adeo fundatur, ut ipsius contrarium esse non possit quin humana conditio subvertatur: sic certissime constat olim existisse imperium romanum, nunc existere Romanam, etc.

In consueto loquendi modo, alia est certitudo moralis quæ nihil aliud est quam verisimilitudo aut magna pro-

babilitas, et cujus oppositum absolute est possibile: sic moraliter certum est hominem non libere mansurum esse in cubiculo flammis addicto, patrem probitate conspicuum filium non esse occisurum aut haereditate sua privaturum, etc. De hac posteriori certitudine, quæ tamen magni momenti est et praxis quotidiana, siquidem ea plerumque nititur hominum agendi ratio sive privata, sive relative ad alios, hic præcise non agitur, sed de certitudine proprie dicta.

Hæc divisio ut incompleta a quibusdam arguitur, quia non clare videtur complecti certitudinem e sensu intimo, e memoria, etc., orientem. Eam tamen, ut apud philosophos consuetam, servamus; dicemus infra quomodo omnia certitudinis motiva ad hanc triplicem classem revocari queant.

2º Ratione subjecti, certitudo unica est, scilicet firma adhaesio veritati, in ordine metaphysico, physico aut morali, juxta naturam objecti; nec major est certitudo metaphysica, præcise quatenus metaphysica, quam physica aut moralis. Una tamen certitudo aliquando major est altera eo sensu quod plures sint rationes quam necesse est ad prudenter adhaerendum, et mens firmius adhaereat.

Eadem veritas potest esse certa physice et moraliter; v. g., facta certa sunt physice respectu testimoniis, et moraliter respectu eorum ad quos sufficientia de illorum existentia pervenerunt testimonia.

Certitudo potest adhuc esse, ratione subjecti, directa vel reflexa. Est *directa*, si mens statim et immediate veritati perceptæ adhaereat, sicut oculos luci meridianæ: est *reflexa*, quando mens rationem sibi reddit cur adhaereat.

3º Ratione motivi, duplex distinguitur certitudo, nempe intuitiva et deductiva. *Intuitiva* est illa quæ sola visione mentis habetur; sic certum est totum esse sua parte majus: *deductiva* autem illa est quæ ope discursus ex certissimis principiis obtinetur; ita certum est tres angulos omnis trianguli *rectilini* duobus angulis rectis æquivalere.